

Brokiga
samlingars bostad

FATABUREN 2007

Brokiga samlingars bostad

Brokiga samlingars bostad

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2007

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2007
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktörer Emma Palmér och Jessika Wallin
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsbild foto Peter Segemark, © Nordiska museet samt bilder ur boken
Bilder på för- och eftersättsblad Skisser från I. G. Clasons arkitektkontor. Foto Mats Landin,
© Nordiska museet

Tryckt hos Fälth & Hässler, Värnamo 2007
ISSN 0348 971 X
ISBN 978 91 7108 5146

Byggt för samlad kunskap

BENGT NYSTRÖM

är fil. dr i konstvetenskap. Han har varit verksam vid Nordiska museet under åren 1964–2002, bl.a. som avdelningschef, bitr. styresman och tf. styresman. Han har även varit stadsantikvarie i Norrköping och chef för Tekniska museet. Under sina sista år före pensioneringen var han chef för Nordiska museets bibliotek.

Efter nästan 20 års byggande stod till slut Nordiska museet färdigt. Det blev ett nordiskt renässansslott, byggt bl.a. i sandsten från Roslagen och kalksten från Gotland och till stor del inspirerat av danska förebilder. Den 8 juni 1907 kunde museet med nya utställningar invigas av kronprins Gustav och Isak Gustaf Clason, husets arkitekt och nu nämndens ordförande.

Den nya byggnaden, vars grund hade lagts på museets femtonårsdag den 24 oktober 1888, blev också ett tempel över svensk kultur och Skansen ett levande friluftsmuseum, ett Sverige i miniatyr. Man skall här se Skansen och det nya museet i relation till varandra. De viktiga pedagogiska upplevelserna var de äkta och levande miljöerna på friluftsmuseet, som med sin nya entré 1897 vände sig mot den kunskapsbank som den växande museibygnaden var tänkt att inrymma.

Föremål och folkminnen

Det hela började i slutet av 1860-talet. Artur Hazelius var då verksam som lärare och folkbildare och som sekreterare i rätt-

stavningskommittén. Hans intresse för »fornminnen« växte sig starkare, särskilt för äldre traditioner bevarade i folkdräkter och folkminnen. Sommaren 1872 gjorde han en av sina många resor i Dalarna och upplevelsen av de snabba förändringarna i

Nordiska museet, en ny byggnad på Djurgården 1907. Foto Justus Cederquist, © Nordiska museet.

samhället ledde till att han började samla in föremål och uppgifter om den traditionella folkliga kulturen. Därmed inleddes även det arbete som skulle mynna ut i Skandinavisk-etnografiska samlingen/Nordiska museet vid Drottninggatan från 1873.

Hösten 1872 skedde mycket samtidigt. Insamlade dräkter och andra folklivsföremål visades i november i två inhyrda rum vid Kungsbacken på Drottninggatan, mitt i den dåtida vetenskapsstaden i Stockholm. Samtidigt med anordnandet av denna första utställning umgicks Hazelius med tankar på hur han skulle utveckla och systematisera insamlandet och han började även planera för ett permanent museum. I december lät Hazelius trycka ett litet häfte *Några anvisningar vid samlandet af folkdräkter och bohag m.m.* där han utvidgade programmet och formulerade riktlinjer för vad som skulle samlas in och hur arbetet skulle gå till. Det var i första hand ett museum för folkdräkter som Artur Hazelius haft i åtanke. Snart omfattade insamlings-

Skandinavisk-etnografiska samlingens första utställning på Drottninggatan 71 A. Teckning av R. Haglund i *Ny Illustrerad Tidskrift* 1875. Nordiska museet.

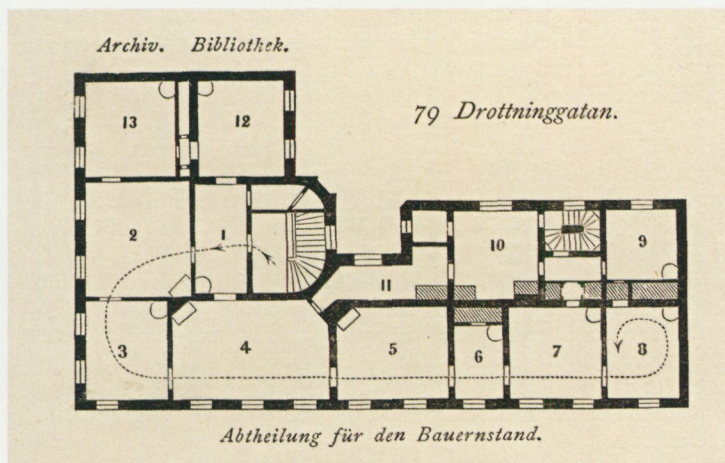

SKANDINAVISK-ETNOGRAFISKA MUSEUM, SAMLADE AF DR. A. HAZELIUS. Interiör från första utställningen, tecknad af R. Haglund.

arbetet alla samhällsklasser och näringsformer; insamlingen kompletterades bland annat med uppteckningar, beskrivningar och avbildningar, som kom att utgöra grunden till arkivet. Det verkligt intressanta här är hur han ser sammanhangen och samspelen mellan den information som föremålet ger och de kringuppgifter som lagras i arkiv- och bildmaterial och i bokform.

Sammanhållande principer

Det var alltså under resan i Dalarna försommaren 1872 som de första föremålen samlades in. Det första registrerade föremålet var en vacker, röd-grön yllekjol som följdes av nio andra delar till en folkdräkt. Det märkliga med Hazelius arbetsmetoder visade sig redan här. Han beskrev utförligt kjolen, registrerade den som nummer 1, och angav samtidigt proveniens, inköpsplats och andra uppgifter. Denna registreringsprincip växte

Från 1883 låg bibliotek och arkiv på tredje våningen i lokalerna på Drottninggatan 79. Plan-skiss i Nordiska museet.

till en dominerande princip som även kom att tillämpas för bibliotek och arkiv. På så sätt lades grunden till museets fortsatta arbete. En noggrann och konsekvent registrering och kategorisering av föremålen är i själva verket nödvändig om man i efterhand skall kunna söka kunskap och information. All registrering utfördes i en »huvudliggare«, ett löpande inventarium över den växande föremålssamlingen. I den infördes även förvärv av arkivalier och böcker till dess man 1883 började föra en bibliotekskatalog. Redan från början fördes även olika register i form av alfabetiska förteckningar över till exempel orter och givare. För forskningsändamål upprättades också tidigt en ämnessorterad lappkatalog, skriven för hand och ibland med teckningar och akvareller av föremålen vid sidan av beskrivningarna, senare även foton. Lappkatalogen fick sin motsvarighet i bibliotekets ämneskatalog och i arkivets disposition.

Vid sekelskiftet var Nordiska museet landets största kulturhistoriska museum. Föremålssamlingarna var självfallet det centrala för museet och de växte hela tiden snabbt. Hazelius nya pedagogiska grepp med dioramor och interiörer kompletterades med redovisning av materialgrupper och olika teman. Vid den tidpunkt då man började flytta över samlingarna till den nya museibygnaden hade de växt till över 100 000 föremål, registrerade med drygt 60 000 inventarienummer i liggare och kataloger.

Men museets bibliotek med arkivet var även det en hjärtefråga för Artur Hazelius. Grunden till boksamlingarna hade Hazelius själv lagt när han generöst donerade ur sina egna samlingar av etnografi, fornkunskap, språkvetenskap, historia, biografi och kulturhistoria. Många andra donatorer följde genom åren, bland dem Svenska Akademien, som i början av 1890-talet

skänkte en stor mängd äldre Ortsbeskrivningar, som kom att bilda stommen till bibliotekets viktiga topografiska avdelning. Några år senare kunde Hazelius med hjälp av frikostiga donatorer förvärva en stor samling äldre akademiska avhandlingar från Upplands nation vid Uppsala universitet. Med dessa tillskott höjde museet sin vetenskapliga standard avsevärt.

Den växande utgivningsverksamheten låg till grund för de bytesförbindelser, som inletts redan 1881. Hazelius rapporterade med jämna mellanrum till nämnden om nya förbindelser med olika vetenskapliga institutioner och museer i Europa, främst i Skandinavien och Nordeuropa, som även redovisades i *Meddelanden från Nordiska museet*. Bytesverksamheten möjliggjorde en stark utveckling av bibliotekets vetenskapliga och internationella bokbestånd. I slutet av 1890-talet hade museets bibliotek etablerat 185 bytesförbindelser, vilket innebar att museet spred kännedom om sin verksamhet och sin forskning, samtidigt som det egna biblioteket byggdes upp.

Bibliotek och arkiv hölls samman som en enhet och låg organisatoriskt direkt under styresmannen. Museet var sedan fram till mitten av 1960-talet organisatoriskt indelat i två huvudavdelningar, allmoge- och högreståndsavdelningarna med olika egna enheter. Denna grundindelning kan återfinnas i bibliotekets bokuppställning och i arkivets ämnesfördelning. Mot inriktningen på allmogen svarade t.ex. bibliotekets etnologiska och etnografiska fack, medan litteraturen om olika slags konsthantverk motsvarade högreståndsavdelningens inriktning. Vid sidan av dessa växte en rad andra fack till sig, t.ex. folkdiktning, arkeologi, arkitektur och bebyggelse, topografi och kulturhistoria. Uppdelningen av litteraturen i ett system av olika fack fullbordades under 1920- och 30-talen och har sedan dess behåll-

lits i stort sett oförändrad. År 1929 blev arkivet med bildarkivet en egen avdelning.

Byggnadskonceptet

Första steget mot en egen museibyggnad togs med den byggnadsfond som inrättades 1876. Artur Hazelius hade troligen redan från början insett att det lilla museet på sikt skulle behöva en egen byggnad – av flera skäl. I Stockholm hade det nya monumentala Nationalmuseum invigts 1866, där statens konstsamlingar och historiska samlingar inrymdes i en stilfull arkitektur, och där ett bibliotek ritats in. Där skulle även Kungliga biblioteket ha inrymts, men det fick på grund av platsbrist en egen byggnad 1878. Riksarkivets och flera vetenskapliga institutioners byggnadsfrågor diskuterades denna tid. Det blev naturligt att tankarna gick i riktning mot en byggnad, värdig det svenska folket och dess historia, med en självklar placering i huvudstaden.

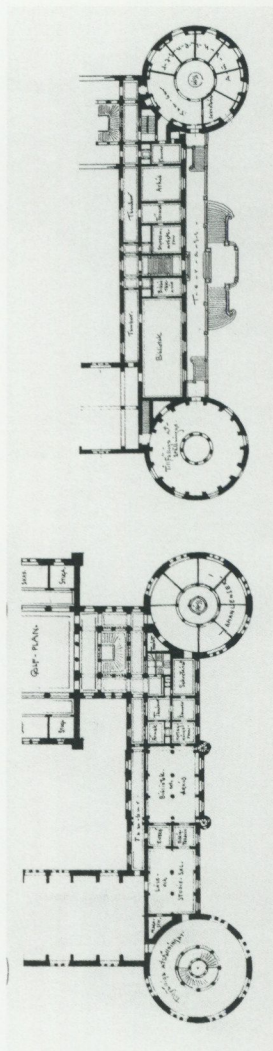
Hazelius hade studerat museer utomlands vid flera tillfällen. Både 1866 och 1871 reste makarna Hazelius i Tyskland, Österrike och Schweiz och museibesöken spelade en stor roll. 1882 gjorde Hazelius en särskild resa till ett stort antal museer i England, Frankrike, Tyskland och Österrike, sannolikt inför det planerade byggprogrammet. Hazelius reste även senare för att lära känna de bästa sätten att planera och bygga museer, att ställa ut föremål och att bedriva en pedagogisk verksamhet. De mycket kortfattade noteringarna från resorna nämner dock endast undantagsvis frågor som rör bibliotek och arkiv.

I tävlingsprogrammet 1883 för en ny byggnad för Nordiska museet var huvuduppgiften att bygga ett museum för föremåls-

samlingarna och deras utställande samt även lokaler för magasinering och vård. Grunddragen hade Hazelius själv formulerat. Bibliotek och arkiv ingick i programmet och under rubriken »Biblioteksrum« begärdes utrymme för »1 boksal, 1 rum för gravyrer och planscher, 1 läsesal« samt »förrådsutrymmen«. Arkiv omnämns enbart som »Arbetsrum för 1 arkiv«. Troligtvis avsågs kansliets ämbetsarkiv, medan arkivet i övrigt inräknades i biblioteket (»gravyrer« etc.). I Hazelius bevarade anteckningar kan man se att läsesalen var avsedd även för allmänheten. Redan på detta stadium fanns således en öppen syn på den publika tillgängligheten, det skulle inte vara enbart ett handbibliotek för museets tjänstemän.

Arkitekttävlingen var internationell och resulterade till slut i 16 tävlingsförslag. Resultatet var dock inte tillfredsställande – allmänt kritiserades förslagens torra och akademiska utformning och särskilt bristen på en nordisk karaktär. Hazelius arbetade vidare med grundplanen med hjälp av den danske kulturhistorikern Rejnhold Mejborg och 1888 fick arkitekten Magnus Isæus uppdraget att utarbeta ett nytt förslag. Isæus, som på olika sätt hjälpt Hazelius tidigare och var ledamot i nämnden och dess byggnadskommitté, knöt den unge arkitekten Isak Gustaf Clason (1856–1930) till sig. Arbetet kan följas i nämndens och byggnadskommitténs protokoll. Sedan deras planförslag godtagits kunde Hazelius på museets femtonårsdag den 24 oktober 1888 ta det första spadtaget till den nya museibygnaden.

År 1889 genomfördes några resor till bland annat London och Paris för att ytterligare studera museilösningar. I London studerades British Museum och Museum of Natural History och i Paris diskuterades tekniska lösningar i anslutning till världsutställningens många utställningsgallerier. Den monumentala

Skisser av I. G. Clason med förslag till planlösningar för bibliotek och arkiv. Arkitekturmuseet.

Allmogehallen, den del av byggnaden som var tänkt att uppföras först och som med flera förändringar blev den slutgiltiga lösningen. Teckning av Gustaf Améen, Nordiska museet.

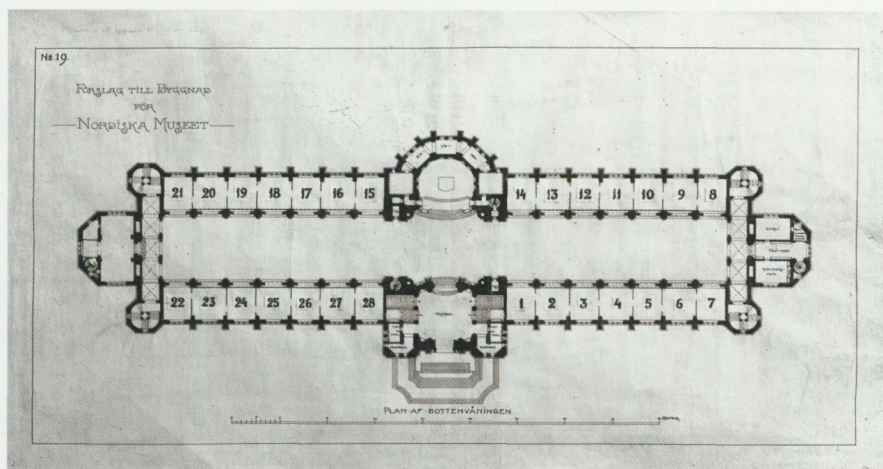
utformningen av Naturhistoriska museet i London var en av flera inspirationskällor för Clason, som efter Isæus död 1890 fick huvudansvaret att utarbete ett nytt, reviderat förslag till en byggnad för Nordiska museet.

Museibygnaden skulle ligga på den tomt på Lejonslätten på Djurgården som Hazelius av kungen fått tillstånd att disponera. Ett tävlingsförslag av den tyske arkitekten W. Manchot kom att ligga till grund för Clasons första förslag, den s.k. *stora versionen*. Den omfattade en stor bakre museibygnad, kallad Allmogehallen av Hazelius, en parallell främre byggnad med entré, ett sammanbindande mittparti samt två sammanbindande flyglar. I dessa skulle utställningar och föremålshantering inrymmas. I den flygel som skulle vätta mot Strandvägen var bibliotek och arkiv inritat.

Anpassning – också en konst

Det stod klart redan från början att det stora museiprojektet måste indelas i etapper, inte minst av ekonomiska skäl. I april 1892 fick museet Kongl. Maj:t:s byggnadstillstånd för den bakre delen av museikomplexet, Hazelius allmogehall, där han avsåg att de stora nationella festerna skulle firas: »Museilokalerna komma alltid att kräva sitt utförande, men så icke hallen. Om inte jag bygger den blir den kanske aldrig utförd«, skrev han om den knappt halvfärdiga byggnaden i sin uppsats om museets 25-årsminne 1898. Arbetet på den norra delen av Hazelius stora hall hade inletts omgående och den färdigställdes 1895. Grunden lades även för den återstående delen.

De väldiga byggnadsplanerna kom aldrig till utförande utan arbetet inriktades på Clasons första etapp. I det sammanhanget diskuterades troligen även en lösning för bibliotek och arkiv

Den slutgiltiga utformningen av Nordiska museet med biblioteket i absiden.
Planskiss I. G. Clason, Nordiska museet.

på nytt. När planerna på det som skulle bli den stora Allmänna Konst- och Industriutställningen 1897 började ta form, ledde detta till nya förvecklingar. Den knappt halvfärdiga museibyggnaden, kompletterad med vissa provisoriska tillbyggnader, ingick i utställningsarrangemangen. Efter utställningen arbetade Clason på att färdigställa den *andra versionen*, som innebar att museibyggnaden skulle få den utformning den har idag. Allmogehallen kompletterades med flera framtvungade tilläggslösningar.

Det bantade projektet, ungefär en tredjedel av de första planerna, tvingade fram en omstrukturering av utställningar och publika utrymmen samt alternativa lösningar för kansli, bibliotek och arkiv, tjänsterum och en rad basfunktioner. Clason löste problemet inom hallbyggnadens ram genom att bygga till två femsidiga absider, en på vardera gaveln. Den norra skulle inrymma styresmannens kansli och olika tjänsterum, den södra en mindre restaurang eller kafélokal för allmänheten. Porthus och huvudentré, en utvidgad mittabsid och flera andra inre ombyggnader, bl.a. en entresolering av hallvåningens gallerier, tillkom. Bibliotek och arkiv förlades till mittpartiets absid, som i sin helhet kom att omarbetas och få en mäktigare, mer symbolbärande betydelse. Under arbetets gång tvingades man väsentligt banta den tidigare föreslagna större, allmänna läsesalen för bibliotek och arkiv.

När det gäller placeringen av bibliotek och arkiv kan Clason ha hämtat uppslaget från ett tävlingsförslag av Valfrid Carlsson. I hans förslag finns bibliotek och arkiv på varsin sida om en stor läsesal i en bakre utbyggnad i mittaxeln från huvudentrén. Detta grepp motsvarar Clasons slutliga lösning, men Clason förlänade platsen en större värdighet.

Den nya museibyggnaden

Föremålssamlingarna och deras exponerande var självklart det viktigaste. Det var dock en svårlöst knäckfråga när man skulle disponera lokalerna i den nya museibyggnaden. Förutsättningarna hade delvis ändrats sedan Skansen kommit till 1891 och tagit över t.ex. firandet av de nationella festerna som var tänkta för den stora hallen. De första planerna fick så småningom överges, dvs. att bygga vidare på utställningarnas disposition i lokalerna vid Drottninggatan. Museets nämnd tillsatte en särskild kommitté 1902, vars första förslag gick ut på att hallen, i linje med Hazelius idéer, skulle vara en öppen promenadplats med statyer och byster av kända svenskar. I sidorummen skulle interiörer och panoramor visas. Allmogesamlingarna, ordnade landskapsvis, och högre ståndsavdelningen, kronologiskt ordnad efter stilar, skulle ställas upp på gallerivåningarna. Miljöerna skulle varvas med fördjupade presentationer, »studierum«, ordnade efter material: tenn, glas osv.

Det fanns stora motsättningar mellan »traditionalister«, en grupp äldre medarbetare till Hazelius, och »moderna«, yngre vetenskapligt skolade tjänstemän. Striden slutade med en starkare orientering mot en striktare, mer vetenskaplig presentation på bekostnad av de romantiska och historiskt osäkra rekonstruktionerna i dioramorna. Den slutliga utformningen blev en kompromiss – *Lillans sista bädd* och några andra interiörer återupptod i några valv. När Livrustkammaren flyttades från slottet och intog större delen av hallplanet fick museet en historisk kronologisk »rygggrad«. I hallens valvbågar inrättades montrar för Livrustkammaren och i de bakomvarande rummen, liksom på gallerierna, byggdes olika tematiska utställningar. Det blev den nya samligheten och den vetenskapliga inriktningen som

Föremålen flyttas in i museibyggnaden 1905–06. Foto okänd, © Nordiska museet.

kom att dominera under den nya styresmannen, arkeologen Bernhard Salin.

Inbyggda tankegångar

I nämndprotokoll och årsberättelser kan man utläsa att lokalerna för bibliotek och arkiv blev inflyttningsklara 1906. De låg mitt för huvudentrén och på var sin sida om Carl Milles Gustav Vasa-staty. Vem som svarade för inredningen är inte känt. Troligen har arkitekten Charles Lindholm, Clasons medhjälpare denna tid, arbetat med inredningen. Det finns dock ett klart samband mellan styresmannens stiliga ämbetsrum i nordisk, rödtonad furupanel och bibliotekets inredning i samma material, och man kan förmoda att Clason själv svarat för den slutliga utformningen.

Biblioteksexpeditionen
1909 med bibliotekari-
en fröken Visen Levin.
Foto okänd, © Nordiska
museet.

Ingångarna till biblioteket och arkivet på var sin sida om Gustav Vasa-statyn. Foto Mats Landin, © Nordiska museet.

Innanför bibliotekets entré låg expeditionen med »läsrummet« och med boksamlingarna i omgången och på galleriet badkom statyn i absidens ytterkant. Senare tillkom bibliotekariens rum i början av sydvästra entresolen, där boksamlingarna efter hand växte ut, så småningom även till andra bokmagasin i museibyggnadens dolda utrymmen och även till externa magasin. Intressant nog hade även föremålsregistreringen 1906 placerats i samma entresol som biblioteket. Här fanns huvudläggare och register. Den samlade kunskapens koncept hölls ihop.

Arkivet hade sin expedition på andra sidan om Gustav Vasa

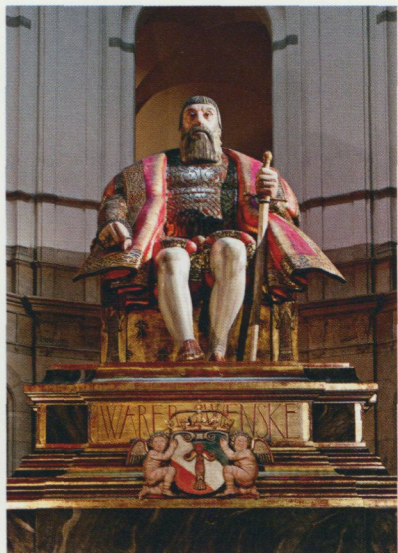
och förvaringsutrymmen i nordvästra entresolen, där man efter hand tog över olika utrymmen och även expanderade till andra »arkivskrubbar« i huset. Mest känt var det opraktiska utrymmet på »loftet« i markplanet mitt under stora hallen.

Bakom placeringen av bibliotek och arkiv låg de ställningstaganden, som har sin bärighet än idag och som har sin bakgrund i de gamla lokalerna på Drottninggatan 79, där museets expedition låg och där bibliotek och arkiv efter hand fick egna rum. Här hade Artur Hazelius börjat fundera på hur ett nytt museum skulle fungera. Bibliotek, arkiv och den samlade kunskapen om föremålsbeståndet hade ingått i de olika byggnadsplaner som hade växt fram under 1880-talet. Föremålsregistrering, arkiv och bibliotek hölls lokalmässigt samman redan här, som ett modernt »faktarum« men förbehållet museets tjänstemän. Detta samband skulle också få sitt uttryck i den nya musei-byggnaden på Djurgården.

Utvecklingen av tankegångarna kan man bl.a. följa i protokoll och ritningar som visar hur storslagen och medveten Hazelius planering var, även om han tvingades banta byggnadsplanerna till den byggnad som invigdes 1907. Relationen utställningar – föremål – bibliotek och arkiv är självklar och tydlig. I utställningarna ges upplevelser och föremålsfakta förstärkta med bild och text, biblioteket tillhandahåller bearbetad kunskap och möjlighet att fördjupa sig i olika ämnen.

Symboliska undertoner

Artur Hazelius och Isak Gustaf Clasons pampiga renässans-slott var stort tänkt. Det är en arkitektur med ståtlig rumsverkan och många symboliska undertoner, från den arkitektoniska

Carl Milles Gustav Vasa-staty från 1925. Foto Mats Landin, © Nordiska museet.

utformningen och det svenska byggnadsmaterialet till den skulpturala utsmyckningen kring den stora, tempelliknande porten. Där finns Oden, Moder Svea, de två historietecknarna Olaus Magnus och Olof Rudbeck och en rad reliefer med män och arbetsredskap, som representerar jord- och bergsbruk, skogsbruk och fiske. Skulpturerna är utförda av Carl Eldh och de korta fornnordiskt inspirerade texterna har skrivits av August Strindberg: *Bonden bröt för odling bygd* och *Ur berget mana krafter som odling främja* eller *Sagor jag täljer att arv sitt de unga minnas må*.

I den bantade versionen var det främst mittpartiet och absiden med Gustav Vasa-statyn som omformades, samtidigt som olika symbolladdade moment tillkom. Bibliotek och arkiv fick en både praktisk och symbolisk placering på var sin sida av Gustav Vasa med särskilda ingångar. Lokalerna blev lättillgängliga och placeringen framhävde också vikten av den kunskap som samlats och som var ett betydande komplement till de utställningar som planerades för hallen och gallerierna. Kanske var det Hazelius idé, i varje fall bör han ha godkänt lösningen redan i början av 1890-talet.

Intressant nog finns ett par skulpterade huvuden ovanför respektive ingång och de ingår i de symbolladdade interiörer som präglar museet i övrigt. Utsmyckningen kan sättas i samband med huvudportalens Odengestalt. De båda huvudenas innebörd framgår inte klart, men av odaterade, bevarade anteckningar om »dekorativ utstyrsel av nordiska museet« kan man utläsa att Hazelius var inne på att, utöver andra förslag till utsmyck-

ning, även återge den nordiska gudavärlden. Museets styresman arkeologen Bernhard Salin kan även ha utvecklat tankegångarna. I Hazelius uppräkning av lämpliga motiv hittar man till exempel paret Frigg, Odens kloka hustru, och Saga, berätterskan, och de tre nornorna. Kanske är det paret Frigg och Saga, kanske kan de två huvudena ses som Urd och Verdandi, forntidens och nutidens gudinnor. Man kan nog även se en koppling mellan Gustav Vasa och den Oden som sitter i sitt högsäte ovanför Moder Svea på museets portal. Den första versionen av statyn, som stod klar till invigningen 1907, var en åldrig, kämpatrött Gustav Vasa, utförd av Carl Milles, som hade slående likhet med Odengestalten. I Milles slutliga version 1925 framställdes kungen som den myndige kung Gösta, landsfadern och riksbyggaren, som tryggt sitter på sin tron.

Kolossalstatyn över Gustav Vasa, placerad mitt för huvudentrén i museets stora hall, är det första man möter i museet idag. Om man vill kan man även se placeringen som slutpunkt i en processionsväg, som tar sin början redan utanför museet. Museets uppgift att skildra svenska folkets historia börjar med Gustav 1:s tid. Hela miljön och innerarkitekturen syftar till att framhäva den svenska historien, alltifrån den arkitektoniska ramen, entréportalens utformning och entréhallens pelarskulpturer med bilder ur folkets vardag och hallens stenmosaik med naturens och materiens kemiska symboler för jordarter och grundämnen, fram till Gustavsbilden, belyst uppifrån av ett milt färgat ljus och vänd mot morgonsolen.

Det man missade i denna lösning var egentligen den publika användningen av bibliotek och arkiv. Det man tvingades utelämna var den stora läsesal »för allmänheten«, som varit med i alla tidigare koncept och som skulle tillhandahålla bra studie-

Biblioteket strax före flytten till museets markplan. I expeditionen (t.h.) har det mesta varit sig likt i närmare hundra år – utom bibliotekarierna. Här sitter systembibliotekarie Christer Larsson bakom disken. Foto Peter Segemark, © Nordiska museet.

möjligheter för alla. I biblioteket minskades läseplatserna drastiskt till ett litet »läsrum« med ett bord samt några studiebord på galleriet och mellan bokhyllorna; för arkivets del till några enstaka. Därmed reducerades biblioteket så att det i första hand blev ett handbibliotek för museets egna tjänstemän och för forskare. Den ursprungliga, mer folkbildande och breda inriktningen försvann, samtidigt lade man grunden till den trångboddhet som genom åren präglade båda verksamheterna och som i sin tur framtvingat nya lokaler, precis som Hazelius förutsett.

Ursprungligt och aktuellt

Artur Hazelius grundkoncept är fortfarande lika aktuellt och idag har flera steg tagits mot en uppdaterad version i det som kallas Fatburen.

Öppenheten och tillgängligheten till museets samlingar av olika slag för forskare och allmänhet har alltid varit stor, men onekligen splittrad oavsett olika organisatoriska lösningar. Ännu vid mitten av 1960-talet speglade museets organisation det svenska klassamhället vid seklets början. Det var indelat i två huvudavdelningar (utöver den publika verksamheten): allmoge- och högreståndsavdelningarna med egna enheter för t.ex. fältarbeten. Efter skilsmässan från Skansen 1964 flyttades fokus till museets kärnverksamhet och behovet att lösa frågan om föremålsmagasinen och andra förvaringsproblem. Museet fick en ny organisation med (utöver den administrativa och utåtriktade

Det nya biblioteket
i markplanet med
expeditionen (t.h.)
där museets
samlade kunskap
kan sökas.

Foto Mats Landin,
© Nordiska museet.

verksamheten) tre föremålsavdelningar och en gemensam fältarbetsavdelning. Raden av »expeditioner«, där man tog emot besökande allmänhet var lång. En del av detta har levt kvar med en rad expeditioner för service till allmänheten (t.ex. bibliotek, arkiv med foto, bildbyrå, föremål textil/dräkt resp. »övriga«, registreringen osv.). En diskussion av hur en intern samordning skulle ske och utformas och hur kontaktytan gentemot allmänheten skulle se ut har förts sedan 1960-talet. Inom museet har diskussionen om tillgänglighetsfrågor bl.a. förts under begrepp som »kundtjänst« och »kunskapstorg«, och senast under namnet Fatburen. Processen har varit igång de senaste decennierna, först de senaste åren har tekniken hunnit ifatt visionerna.

Den hopplösa trångboddheten och bristen på expedition ledde till att arkivet redan 1993 flyttade till ett nytt annex på Linnégatan 89, med en samordning av textarkivet, folkminnes-samlingen och bildarkivet. Under hösten 2006 flyttade biblioteket till norra markvåningen med expeditionen i anslutning till Fatburens inbjudande lokaler för studier och samtal. En återflyttning till museibyggnaden och en samordning med Fatburen diskuteras för närvarande för arkivets del, och kan nog ses som nödvändig i någon form om man vill uppnå en samlad förmedling av det rika innehållet i museets olika samlingar.

Men redan nu finns expeditionen och en rymlig läsesal i museets markplan där allmänhet och forskare kan söka information – på egen hand eller med hjälp av museets personal – och efter hand kommer mycket också att bli tillgängligt via museets hemsida. Hazelius idéer har uppstått i en modern form och cirkeln är på väg att slutas.

